

MAHALLIY TABIIY RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ASOSIDA EKOLOGIK TURIZMNI IQTISODIY FAOLLIK MANBAI SIFATIDA RIVOJLANTIRISH

Isomiddinov Sherzod

Qarshi davlat universiteti

ORCID: 0009-0008-1855-0939

isomiddinov191298@gmail.com

isomiddinovsher1912@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonning tabiiy resurslari asosida ekologik turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va uning iqtisodiy faollikka ta'siri tahlil qilinadi. Ekoturizmning mahalliy aholi bandligiga, hudud infratuzilmasi va kichik tadbirkorlikka ta'siri yoritilgan. Misol tariqasida Jizzax viloyatidagi Zomin milliy bog'i tajribasi keltirilgan. Tadqiqotda statistik tahlil, SWOT tahlili va mintaqaviy solishtirma yondashuvlardan foydalanilgan. Natijalarga ko'ra, ekologik turizmni kompleks yondashuv asosida rivojlantirish iqtisodiy barqarorlikka xizmat qilishi mumkinligi isbotlandi.

Kalit so'zlar: ekologik turizm, tabiiy resurslar, iqtisodiy faollik, Jizzax viloyati, barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, infratuzilma, investitsiya.

РАЗВИТИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА КАК ИСТОЧНИКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НА ОСНОВЕ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕСТНЫХ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ

Исомиддинов Шерзод

Каршинский государственный университет

Аннотация. В данной статье анализируются возможности развития экологического туризма на основе природных ресурсов Узбекистана и его влияние на экономическую активность. Освещено воздействие экотуризма на занятость местного населения, инфраструктуру региона и развитие малого предпринимательства. В качестве примера приведён опыт Зоминского национального парка в Джизакской области. В исследовании использованы статистический анализ, SWOT-анализ и региональный сравнительный подход. По результатам доказано, что развитие экологического туризма на основе комплексного подхода может способствовать экономической стабильности.

Ключевые слова: экологический туризм, природные ресурсы, экономическая активность, Джизакская область, устойчивое развитие, зелёная экономика, инфраструктура, инвестиции.

DEVELOPMENT OF ECOTOURISM AS A SOURCE OF ECONOMIC ACTIVITY THROUGH THE EFFECTIVE USE OF LOCAL NATURAL RESOURCES

Isomiddinov Sherzod
Karshi State University

Abstract. *This article analyzes the opportunities for developing ecotourism based on Uzbekistan's natural resources and its impact on economic activity. The influence of ecotourism on local employment, regional infrastructure, and small business development is highlighted. As an example, the experience of the Zaamin National Park in Jizzakh region is presented. The study applies statistical analysis, SWOT analysis, and a regional comparative approach. The results demonstrate that the development of ecotourism through a comprehensive approach can contribute to economic stability.*

Keywords: *ecotourism, natural resources, economic activity, Jizzakh region, sustainable development, green economy, infrastructure, investment.*

Kirish.

XXI asrda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va ekologik barqarorlik o'zaro bog'liq holda rivojlanib bormoqda. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi va tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish kabi global muammolar fonida, iqtisodiy o'sishning ekologik jihatdan barqaror va ijtimoiy foydali usullarini izlash kun tartibiga chiqdi. Aynan shu nuqtada ekologik turizm (ekoturizm) barqaror rivojlanish konsepsiyasining ajralmas elementi sifatida maydonga chiqmoqda.

Ekoturizm – bu tabiatni muhofaza qilish, mahalliy madaniyatni hurmat qilish va iqtisodiy manfaatdorlikni uyg'unlashtirgan turizm turi bo'lib, u mahalliy aholining turmush darajasini oshirish, infratuzilmani yaxshilash, yangi ish o'rinlarini yaratish va ekologik ongini oshirishga xizmat qiladi. 2025-yilda global ekologik turizm bozori qiymati 279,41 milliard AQSh dollariga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu 2024-yildagi 260,76 milliard dollarlik ko'rsatkichdan sezilarli o'sishni anglatadi. 2024-yildan 2033-yilgacha ekologik turizm bozori yillik 15,5% o'sish sur'ati bilan rivojlanishi kutilmoqda¹.

O'zbekiston Respublikasi ham bu tendensiyadan ortda qolmayapti. 2019–2023-yillarda turizmni rivojlantirishga doir davlat dasturlarida, xususan Prezidentning 12.01.2024 yildagi PQ–21-sonli qarorida (2024) ekologik turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar belgilandi. Jizzax viloyati, xususan, Zomin milliy bog'i ekologik turizmning markaziy nuqtalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu hudud o'zining salqin iqlimi, noyob flora va faunasi, tog'li relyeflari bilan ichki va tashqi sayyohlar uchun jozibador manzildir.

Mazkur maqolada mahalliy tabiiy resurslardan samarali foydalanish orqali ekologik turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va bu jarayonning iqtisodiy faollikka ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda asosiy urg'u Jizzax viloyati misolida ekoturizm salohiyati, muammolari, rivojlantirish istiqbollari va u orqali yaratilayotgan iqtisodiy imkoniyatlarga qaratiladi.

Adabiyotlar sharhi.

Ekologik turizm sohasidagi ilmiy tadqiqotlar bugungi kunda iqtisodiy barqarorlik, atrof-muhitni muhofaza qilish va mahalliy aholining daromad manbalarini kengaytirish bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu yo'nalishda xorijiy va o'zbek olimlari tomonidan olib borilgan izlanishlar ekologik turizmning nazariy va amaliy asoslarini yoritishda muhim o'rin tutadi.

¹ <https://www.fortunebusinessinsights.com/ecotourism-market-108700>

Masalan, Honey (2008) o'zining "Ecotourism and Sustainable Development" asarida ekoturizmni tabiiy resurslardan foydalanishga asoslangan, ammo ularni asrashga xizmat qiluvchi turizm shakli sifatida tavsiflaydi. Bu yondashuvda barqaror rivojlanish va iqtisodiy faollik bir-birini to'ldiradi. Weaver (2001) esa ekoturizmning "yumshoq" va "qattiq" shakllarini farqlab, resurslarga bosim darajasini inobatga olgan holda hududiy turizm strategiyalarini ishlab chiqadi. U ekologik resurslarni iqtisodiy faoliyat manbai sifatida ko'rib chiqadi. Ross va Wall (1999) esa ekoturizmni mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan vosita sifatida baholaydi. Ular turizm infratuzilmasining rivojlanishi orqali hududiy ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini ilmiy asoslaydilar.

O'zbekistonlik olimlar esa ekologik turizmni milliy kontekstda o'rganib, tabiiy resurslarning mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini chuqur tahlil qilmoqdalar. G'ulomov (2018) Zomin, Hisor va Chatqol kabi hududlarda ekoturizm klasterlarini tashkil etish orqali iqtisodiy faollikni oshirish mumkinligini asoslab bergan. Islomova (2022) esa Zomin milliy bog'i misolida ekologik turizm infratuzilmasi va tabiiy resurslardan samarali foydalanishning real imkoniyatlarini ko'rsatadi. U tabiiy boyliklardan foydalangan holda mahalliy aholining bandligini oshirish va iqtisodiy daromad manbaini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Mavzuni o'rganish jarayonida mavjud adabiyotlar shuni ko'rsatmoqdaki, ekologik turizm nafaqat atrof-muhitni asrashga xizmat qiluvchi omil, balki hududiy iqtisodiyotni faollashtirish vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Mening fikrimcha, ayniqsa O'zbekiston sharoitida — tabiiy landshaftlar, milliy bog'lar, tog'li hududlar mavjud bo'lgan joylarda — ekologik turizmni rivojlantirish orqali mahalliy tabiiy resurslardan **ilmiy asoslangan, ehtiyotkorlik bilan va samarali foydalanish** orqali yangi ish o'rinlari yaratish, kichik tadbirkorlikni rivojlantirish va turizm infratuzilmasini yaxshilash mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar qo'llanildi:

- ✓ **Deskriptiv tahlil:** Tabiiy resurslar, mavjud infratuzilma va turizm obyektlari o'rganildi.
- ✓ **SWOT tahlil:** Ekoturizm salohiyati, xavf-xatarlar va imkoniyatlar baholandi.
- ✓ **Statistik tahlil:** Davlat statistika qo'mitasi va Turizm qo'mitasi ma'lumotlari asosida yillik dinamikalar tahlil qilindi.
- ✓ **Mintaqaviy solishtirish:** Jizzax viloyati boshqa viloyatlar bilan qiyoslandi.
- ✓ **Sotsiologik so'rov:** Zomin milliy bog'i atrofida istiqomat qiluvchi 140 nafar respondent bilan so'rovnoma o'tkazildi.
- ✓ **GIS tahlil:** Zomin, Forish, Baxmal tumanlaridagi tabiiy hududlar xaritalashtirildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekiston miqyosida **ekoturizm salohiyati bo'yicha quyidagi ma'lumotlar aniqlandi:** O'zbekistonda 30 dan ortiq muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar mavjud. Jumladan, 9 ta milliy bog', 12 ta davlat qo'riqxonasi va 10 dan ortiq biosfera hududlari mavjud bo'lib, ularda 150 dan ortiq endemik flora va fauna turlari mavjud. Hudud kesimida qaraydigan bo'lsak, Zomin milliy bog'i hududi (26 ming gektar) o'zining boy flora va faunasi, salqin iqlimi bilan ekologik turizm uchun alohida ahamiyatga ega. 2023-yilda viloyat quyidagi ko'rsatkichlarga erishdi:

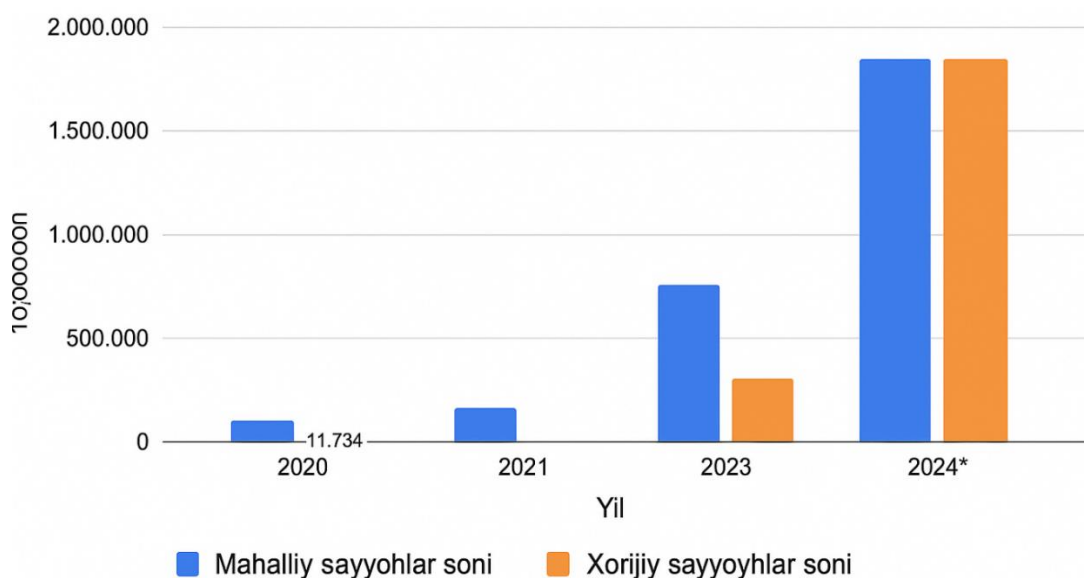
- ❖ **Sayyohlar soni:** 1,176,000 nafar mahalliy, 145,000 nafar xorijiy sayyoh
- ❖ **Yaratilgan ish o'rinlari:** 250 ta
- ❖ **Investitsiyalar hajmi:** 1,172 mlrd so'm
- ❖ **Yangi yo'nalishlar:** 16 ta ekoturistik marshrut, 8 ta ekologik yo'lak

1-jadval

Jizzax viloyatida ekoturizm rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari (2020–2024), UZA.uz, Ishonch.uz, Jizzax viloyati turizm boshqarmasi (ochiq manbalar asosida)

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2023	2024*
Mehmonxonalar soni	91	170	258	300
Joylashtirish o'rinlari soni	2 500	4 959	6 614	8 000
Oilaviy mehmon uylari soni	45	—	168	190
Xostellar soni	2	—	20	30
Mahalliy sayyohlar soni	11 734	—	1 176 000	1 800 000
Xorijiy sayyohlar soni	—	—	145 000	350 000
Turoperatorlar soni	5	—	12	35

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

1-rasm. Ekoturizm tashrif buyuruvchilar sonining o'sishi (Jizzax viloyati, 2020–2024)

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Yuqoridagi jadval va grafiklardan ko'rinadiki, so'nggi 4 yil ichida ekoturizmning barcha asosiy ko'rsatkichlari izchil o'sishga erishgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik turizm infratuzilmasining izchil rivojlanishi nafaqat iqtisodiy o'sish, balki mahalliy aholi farovonligi, ekologik madaniyat, ichki investitsiyalar va ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlaydi. SWOT tahlil natijalari esa quyidagicha:

Kuchli jihatlar:

- ✓ Boy tabiiy meros va iqlim sharoitlari
- ✓ Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanish
- ✓ Turizm infratuzilmasi rivojlanayotganligi

Zaif jihatlar:

- ✓ Transport va raqamli infratuzilmaning sustligi
- ✓ Ekoturizm bo'yicha yetarli mutaxassislarning yo'qligi

Imkoniyatlar:

- ✓ Xalqaro grantlar va hamkorlik dasturlari
- ✓ Agro-turizm va madaniy yo'nalishlarni integratsiyalash

Tahdidlar:

- ✓ Noqonuniy ov va o'rmon kesish
- ✓ Ekotizimga bosimning ortishi

Xulosa va takliflar.

Ekologik turizm O'zbekiston uchun iqtisodiy faollikni rag'batlantiruvchi, ekologik barqarorlikni ta'minlovchi va aholi bandligini oshiruvchi muhim vosita bo'lib bormoqda. Shu bilan birga, ekologik turizm O'zbekiston iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biriga aylanishi mumkin. Bu yo'nalish orqali:

- Mahalliy resurslar iqtisodiyotga jalb qilinadi;
- Aholi bandligi va daromadlari oshadi;
- Infratuzilma va transport tizimi rivojlanadi;
- Atrof-muhit muhofazasi ta'minlanadi.

Ekoturizmni kompleks rivojlantirish uchun quyidagilar zarur:

- ✓ Ekologik hududlar bo'yicha interaktiv xaritalar yaratish (GIS texnologiyasi asosida);
- ✓ "Yashil loyihalar"ni moliyalashtirish uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish;
- ✓ Mahalliy aholini ekoturizmga jalb qilish bo'yicha trening va grant dasturlarini kengaytirish.

Jizzax viloyati tajribasi shuni ko'rsatadiki, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish va infratuzilmani bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish orqali ekologik turizm sohasida barqaror o'sish erishilishi mumkin.

Kelgusida:

- Mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan kooperatsiya kengaytirilishi,
- GIS texnologiyalar asosida yangi yo'nalishlar xaritalashtirilishi,
- Xalqaro ekoturizm tajribalari transferi ta'minlanishi zarur.

Bu esa nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki O'zbekistonning xalqaro turizm brendini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar /Jumepamypa/Reference:

Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi hisobotlari, (2023) www.eco.gov.uz.

G'ulomov, S. (2018). Ekoturizmni rivojlantirishda tabiiy resurslardan foydalanish masalalari. *Turizm nazariyasi va amaliyoti*, 2(1), 31–39.

Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Island Press.

Islomova, Z. (2022). Zomin milliy bog'i misolida ekoturizm imkoniyatlari. *Barqaror rivojlanish va ekologiya*, 3(2), 29–35.

Jizzax viloyati hokimligi ma'lumotnomasi, (2024) www.jizzax.uz

O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi statistik ma'lumotlari, (2023) www.tourism.gov.uz.

Qaror (2024) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 12.01.2024 yildagi PQ-21-son. www.lex.uz.

Ross, S. & Wall, G. (1999). *Ecotourism: Towards Congruence Between Theory and Practice*. *Tourism Management*, 20(1), 123–132.

Weaver, D. (2001). *The Encyclopedia of Ecotourism*. CABI Publishing.